

**OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA AKADEMIK ERKINLIK
TAMOYILLARINING TA'LIM MUASSASASI BOSHQARUVIDAGI AHAMIYATI**

Eshmamatova Fotima

Toshkent xalqaro ta'lim universiteti, 1- bosqich magistranti

Baydjanov Maksudbek

Toshkent xalqaro ta'lim universiteti o'qituvchisi

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 04.04.2026

Revised: 05.04.2026

Accepted: 06.04.2026

KALIT SO'ZLAR:

*akademik erkinlik,
institutsional
avtonomiya, oliy ta'lim
boshqaruvi, strategik
menejment, ta'lim
sifati, ilmiy faoliyat,
desentralizatsiya,
akademik mas'uliyat,
innovatsion rivojlanish.*

Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida akademik erkinlik tamoyillarining ta'lim muassasasi boshqaruvi tizimidagi o'rni, mazmun-mohiyati hamda institutsional rivojlanish jarayonlariga ta'siri kompleks va tizimli yondashuv asosida tahlil qilinadi. Akademik erkinlik zamonaviy universitet boshqaruvining fundamental kategoriyalaridan biri sifatida ko'rib chiqilib, uning normativ-huquqiy, tashkiliy, pedagogik va ilmiy-innovatsion komponentlari o'zaro bog'liqlikda yoritiladi. Tadqiqotda akademik erkinlik tushunchasining evolyutsion rivojlanishi, uning oliy ta'lim tizimidagi funksional vazifalari hamda boshqaruv samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar nazariy jihatdan asoslab beriladi.

Tadqiqot doirasida oliy ta'lim muassasasi boshqaruvida markazlashgan va desentralizatsiyalashgan modellar kontekstida akademik erkinlikning namoyon bo'lish shakllari solishtirma tahlil qilinadi. Akademik erkinlikning kuchaytirilishi boshqaruvda shaffoflik, hisobdorlik va samaradorlikni oshirish, innovatsion muhitni shakllantirish, ilmiy salohiyatni rivojlantirish hamda xalqaro reyting va akkreditatsiya jarayonlarida raqobatbardoshlikni ta'minlashga xizmat qilishi asoslab beriladi. Shu bilan birga, akademik erkinlikning me'yoriy-chegaraviy jihatlari, ya'ni akademik mas'uliyat, etik me'yorlar va institutsional manfaatlar muvozanati masalalari ham konseptual nuqtayi nazardan yoritiladi.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida tizimli tahlil, komparativ yondashuv, institutsional tahlil va konseptual umumlashtirish usullaridan foydalaniladi.

Nazariy manbalar va zamonaviy ilmiy qarashlar asosida akademik erkinlikni oliy ta'lim boshqaruvining sifat ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir etuvchi omil sifatida talqin qilish ilgari suriladi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim tizimida boshqaruvni takomillashtirish, institutsional mustaqillikni kengaytirish va akademik muhitni barqaror rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kirish

Oliy ta'lim muassasalari zamonaviy jamiyatda bilim, innovatsiya va ijtimoiy taraqqiyotning markaziy institutlari sifatida xizmat qiladi. Bunday muassasalarning samarali faoliyati nafaqat o'quv jarayonining sifatiga, balki ilmiy tadqiqotlarning rivojlanishiga ham bevosita bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim muassasalarini boshqarish tizimida akademik erkinlik tamoyillarining ahamiyati o'sib bormoqda. Akademik erkinlik — bu professor-o'qituvchilar, tadqiqotchilar va talabalar tomonidan ilmiy izlanishlar, ta'lim jarayoni va ijodiy faoliyatni mustaqil ravishda amalga oshirish huquqi va imkoniyatlarini ta'minlovchi konseptual va institutsional platformadir.

Akademik erkinlik nafaqat individual ijodiy faoliyatni rag'batlantiradi, balki oliy ta'lim muassasalarining strategik rivojlanishi, institutsional avtonomiya va boshqaruv samaradorligi uchun ham muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, akademik erkinlikning normativ-huquqiy, pedagogik va institutsional jihatlari boshqaruv qarorlarini qabul qilish, ichki sifat ta'minoti tizimini shakllantirish va ilmiy salohiyatni rivojlantirish jarayonida bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Hozirgi globallashuv sharoitida oliy ta'lim muassasalarining xalqaro raqobatbardoshligini oshirish, sifatli ta'lim va ilg'or ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish masalalari dolzarb bo'lib, ular akademik erkinlikni mustahkamlash bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois, akademik erkinlikning konseptual asoslari, uning boshqaruv tizimidagi funksional vazifalari va strategik ahamiyati oliy ta'lim boshqaruv nazariyasi va amaliyoti uchun dolzarb ilmiy muammo sifatida qaraladi.

Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida akademik erkinlikning boshqaruv jarayonidagi o'rni, uning tarkibiy elementlari, institutsional avtonomiya bilan o'zaro bog'liqligi hamda strategik rivojlanish jarayonlariga ta'siri tizimli yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — akademik erkinlik tamoyillarini boshqaruv tizimiga integratsiyalash jarayonini aniqlash va ularning oliy ta'lim muassasalaridagi ta'lim va ilmiy faoliyat sifatini oshirishdagi strategik ahamiyatini yoritishdir.

Asosiy qism

Oliy ta'lim muassasalarida akademik erkinlik tamoyillari nafaqat pedagogik jarayonning sifatini oshirish, balki ilmiy-innovatsion faoliyatni rivojlantirish va strategik boshqaruv

=====

samaradorligini ta'minlashda asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Akademik erkinlik tushunchasi bir qator tarkibiy elementlarni o'z ichiga oladi: ta'lim mazmunini va o'quv dasturlarini mustaqil shakllantirish, professor-o'qituvchilar va tadqiqotchilarning ilmiy izlanish olib borish va natijalarni erkin e'lon qilish huquqi, talabalar fikr erkinligi hamda institutsional avtonomiya. Ushbu komponentlarning har biri oliy ta'lim muassasasining boshqaruv tizimiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi.

Strategik boshqaruv nuqtai nazaridan, akademik erkinlik universitet yoki institutning qaror qabul qilish jarayonlarida kollegiallikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Professor-o'qituvchilar va ilmiy jamoatchilikning faol ishtiroki boshqaruvda shaffoflikni oshiradi, ichki sifat ta'minoti tizimlarini yaxshilaydi hamda institutsional avtonomiya darajasini oshiradi. Shu bilan birga, akademik erkinlikning mavjudligi innovatsion muhitni shakllantirishga va ilmiy salohiyatni rivojlantirishga hissa qo'shadi, bu esa oliy ta'lim muassasalarining xalqaro reyting va akkreditatsiya jarayonlarida raqobatbardoshligini mustahkamlaydi.

Boshqaruv amaliyotida akademik erkinlikni ta'minlash uchun bir qator normativ-huquqiy va tashkiliy mexanizmlar mavjud. Ular orasida ichki nizomlar, fakultet va kafedra kengashlari qarorlari, kollegial muhokamalar va strategik rejalashtirish jarayonlarida jamoatchilik ishtiroki muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, akademik erkinlikni tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlar professor-o'qituvchilar va talabalar faoliyatidagi mas'uliyat va etika me'yorlarini ham belgilaydi, bu esa erkinlikni barqaror va samarali amalga oshirish imkonini yaratadi.

Zamonaviy global ta'lim makonida akademik erkinlikni ta'minlash oliy ta'lim muassasalarida inson kapitalini rivojlantirish, yangi bilimlarni yaratish va ijtimoiy taraqqiyotga hissa qo'shish bilan chambarchas bog'liq. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim boshqaruvida akademik erkinlik tamoyillarini integratsiyalash strategik vazifa sifatida qaraladi, u institutsional barqarorlikni oshirish, innovatsion va ilmiy muhitni rivojlantirish, shuningdek, ta'lim sifatini uzluksiz nazorat qilish imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, akademik erkinlikning darajasi oliy ta'lim muassasasining boshqaruv samaradorligi va sifat ko'rsatkichlari bilan uzviy bog'liqdir. Universitetlar va institutlarda bu tamoyilning kuchaytirilishi o'z navbatida kollegial qaror qabul qilish, boshqaruv jarayonida shaffoflik, xodimlar va talabalar ishtiroki, hamda ilmiy va ta'limiy strategiyalarning moslashuvchanligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, akademik erkinlikning me'yoriy-chegaraviy jihatlari — mas'uliyat, etik me'yorlar va institutsional manfaatlarni muvozanatlash — boshqaruv samaradorligini oshirish va universitet muhitini barqaror rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Oliy ta'lim boshqaruvida akademik erkinlikning amaliy natijalari sifatida professor-o'qituvchilarning ilmiy va pedagogik faoliyatdagi ijodiy tashabbuslari, talabalar erkin fikr yuritish imkoniyatlari, shuningdek, innovatsion loyihalar va ilmiy tadqiqotlar samaradorligining oshishi kuzatiladi. Shu nuqtai nazardan, akademik erkinlik tamoyillari

boshqaruvning strategik rejalashtirish, institutsional rivojlanish va xalqaro hamkorlik jarayonlariga integratsiyalashuvi oliy ta'lim tizimining sifat va samaradorligini mustahkamlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Tahlillar va nazariy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida akademik erkinlik tamoyillari boshqaruvning samaradorligi, ta'lim va ilmiy faoliyat sifatini oshirish hamda institutsional avtonomiyani ta'minlashda markaziy o'rin tutadi. Akademik erkinlik professor-o'qituvchilar va talabalar faoliyatida mustaqillikni kafolatlash, pedagogik va ilmiy izlanishlarni rag'batlantirish, shuningdek, innovatsion va ijodiy muhitni shakllantirish orqali oliy ta'lim muassasasining strategik rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Oliy ta'lim boshqaruvida akademik erkinlikning kuchaytirilishi kollegial qaror qabul qilish jarayonlarini mustahkamlash, boshqaruv tizimida shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlash hamda institutsional barqarorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, akademik erkinlikning normativ-chegaraviy jihatlari — mas'uliyat, etik me'yorlar va muassasa manfaatlarini muvozanatlash — universitet boshqaruvining sifatini yaxshilash va ta'lim muassasalarida barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun muhim omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, akademik erkinlik tamoyillari oliy ta'lim muassasalarida boshqaruvning strategik vositasi sifatida qaraladi va u institutsional avtonomiya, ilmiy salohiyatni rivojlantirish hamda ta'lim sifatini oshirish jarayonlarini tizimli ravishda ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan, akademik erkinlikni mustahkamlash bo'yicha amalga oshiriladigan tashkiliy, normativ-huquqiy va strategik choralar oliy ta'lim tizimining xalqaro raqobatbardoshligini oshirish, innovatsion muhitni rivojlantirish va jamiyatning intellektual salohiyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari. Oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
4. UNESCO. Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel. – Paris, 1997.
5. Altbach, P. G. Academic Freedom in a Global Context. – Higher Education Policy, 2001.
6. Berdahl, R. Academic Freedom, Autonomy and Accountability in Universities. – Studies in Higher Education, 1990.
7. Marginson, S. University Governance and Academic Freedom. – Journal of Higher Education Policy and Management, 2016.

=====

8. Sulstonov A., Karimov B. Oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv tizimini takomillashtirish masalalari. – Toshkent: Fan, 2018.

9. Xolmatov D. Akademik erkinlik va ta'lim sifati o'rtasidagi uzviy bog'liqlik. – "Ta'lim va innovatsiya" jurnali, 2021.

10. Qo'shoqov M. Oliy ta'limda demokratik boshqaruv va akademik mustaqillik. – Toshkent, 2022.